

Zwartepieten, met Zwarte Piet

Samenvatting van de lezing gehouden door Leonhard de Paepe voor Kronoz op zondag 17 november 2013.

Zwarte Piet is racistisch, en, erger nog, de figuur van Zwarte Piet bewijst dat Nederlanders diep racistisch zijn. Het eerste wordt beweerd door Quinsy Gario, die Zwarte Piet bij *Pauw en Witteman* dit jaar een 'koloniale oprisping', noemde. Het tweede werd geïmpliceerd door professor Verene Shepherd.

Met zijn optreden bij *Pauw en Witteman* ontketende Gario een enorm maatschappelijk debat. Hij sprak zelfs in het Amerikaanse nieuwsprogramma *The Stream*. In dat programma kwam een zwarte journaliste aan het woord die op Curaçao woont en getuige was van het Sinterklaasfeest, inclusief Zwarte Piet. Zij vroeg zich af of zij als Amerikaanse niet teveel haar culturele concepten op die van die van Curaçao legde door zich gekwetst te voelen. Is iets wel racistisch is, als degenen die gediscrimineerd worden, zich niet gediscrimineerd voelen, vroeg zij zich af.

Gario: "Dat is juist een signaal van discriminatie [...] Mensen die geboren en getogen zijn in een Nederlandse omgeving, nemen de Nederlandse cultuur mee. Inzien dat deze praktijk racistisch is, vergt educatie. Ik heb vrouwenstudies, koloniale studies, genderstudies, culturele studies en sociologie gedaan in Utrecht en daar heb ik leren kijken naar beelden in een internationale context."

Het protest op het Malieveld heeft veel Nederlanders doen schrikken. De agressie, de haat en de onwil om met elkaar in gesprek te gaan gaven geen moment een gevoel van nationale trots. Reacties als: "Als het je hier niet bevalt, dan ga je toch terug naar je eigen land", zijn geen adequate reacties op het betoog van Quincy Gario, die niet pleitte voor afschaffing en zelfs niet voor aanpassing van het volksfeest.

Tot in de Verenigde Naties is er inmiddels over vergaderd. Er werd onderzoek gedaan naar de Nederlandse cultuur. Al na een paar dagen kreeg de wereld, bij monde van Verene Shepherd voorzitter van de *Working Group of Experts on People of African Descent*, onderdeel van de OHCHR, te horen dat "The working group cannot understand why it is that people in the Netherlands cannot see that this is a throwback to slavery and that in the 21st century this practice should stop." In een tekst adviseerde zij Nederland als volgt: "They should adopt a US-style Santa Claus instead."

In de Amerikaanse media wordt Zwarte Piet geïdentificeerd als 'Blackface'. Blackface is een term afkomstig uit de Amerikaanse theaterwereld. Het is oorspronkelijk een makeuptechniek die gebruikt werd in de *minstrel shows*. Blackface was een stereotypische karikatuur die vanaf ongeveer 1830 in bepaalde variétéprogramma's met succes verscheen. De gehate figuur werd hét exemplarische symbool voor rassenscheiding uit de *African-American Civil Rights Movement*. De figuur van Blackface werd afgeschaft in de jaren 1960.

De koppeling van Blackface met een zeer neerbuigende houding ten aanzien van African-Americans is evident. De koppeling van Blackface aan Zwarte Piet is snel

gemaakt voor een Amerikaan. Maar in de Nederlandse context is de figuur van Blackface nieuw.

In een geglobaliseerde wereld zijn debatten doordrongen van kennis en denkbeelden die van buiten de lokale context stammen. Gario *leert* Nederlanders naar Zwarte Piet te kijken als een racistisch fenomeen, precies zoals hij het zelf tijdens zijn vele studies heeft geleerd. De koppeling van Blackface aan Zwarte Piet getuigt daarvan. Mevrouw Sheppard die Nederland adviseerde de Nederlandse cultuur te corrigeren door de Amerikaanse daarvoor in de plaats te stellen, doet dat eveneens. En de argumenten worden niet direct duidelijk. Waarom is Zwarte Piet, die zwart is door het roet van de schoorsteen, dezelfde als Blackface, die stamt uit een tijd dat zwarten niet het podium op mochten? En er zijn meer bezwaren. Hebben zwarten het exclusieve recht op zwartheid en blanken op witheid? Mogen blanken bezwaar maken tegen de Japanse Geisha's, die hun gezicht wit poederen? En wat te denken van jonge Zoeloes die bij initiatie-riten hun gezicht wit verven? Is dat een karikatuur van blankheid? Natuurlijk niet! Dat is hun cultuur.

Daar zouden Nederlandse intellectuelen zich over moeten uitspreken. Zij zijn bij uitstek geschikt zich uit te spreken over de Nederlandse cultuur en aldus de ophef te de-escaleren. De Nederlandse historicus Herman Pleij, sprak in 2011 in het discussieprogramma *Het Boze Oog*, echter de volgende zin uit: "Het lijkt de hele tijd alsof tradities moervast liggen, en dat *is* niet zo." Precies dát is geen zinvolle bijdrage. Het idee van een traditie is immers dat het continuïteit geeft. Natuurlijk heeft Pleij gelijk dat tradities doorlopend veranderen - de roe, is op televisie in de jaren 60 'officieel' afgeschaft - maar die verandering kan niet worden afgekondigd omdat meneer Pleij dat zegt. Culturele veranderingen zijn de uitkomst van een emancipatiestrijd.

De Franse filosoof Jacques Ranciere heeft daar veel over geschreven. Voor hem is emancipatiestrijd het wezen van politiek. Iedere maatschappij – niet alleen de multiculturele – heeft een deel (van de bevolking) dat niet vertegenwoordigd is in het maatschappelijk debat. Dit deel-dat-geen-deel-heeft, heet: 'sans part'. Bij een emancipatie staat een 'nieuwe' groep op, die zichzelf ervaart als 'drager van rechten die nog niet erkent zijn'. Om gehoord te *kunnen* worden, moeten zij zich in de publieke ruimte manifesteren, zoals ook Gario die met zijn vrienden naar het Sinterklaasfeest ging in T-shirt's waarop stond: 'Zwarte Piet is racisme'. Nadat de *sans part* zichtbaar is geworden, wordt zij onderdeel van het maatschappelijk debat en worden hun argumenten 'zegbaar', bespreekbaar, overtuigend en uiteindelijk misschien wel *common sense*.

Lang niet elke emancipatie is wenselijk. Pedofielenpartij *Martijn* is daarvan een voorbeeld. Pedofielen herkenden zichzelf als dragers van rechten die nog niet erkend zijn en vroegen aandacht voor wat in hun ogen een normale seksuele voorkeur is (of zou kunnen zijn) wanneer de maatschappij hen dezelfde rechten zou geven als heteroseksuelen. Het is niet direct duidelijk of dat hun mislukte emancipatie betreurenswaardig is.

Een emancipatie krijgt in beginsel uitwerkingen die niet voorzien of gewenst zijn. Dat extreem rechtse partijen onder verwijzing naar vrouwenemancipatie de islamitische cultuur als achterlijk portretteert is niet voorzien door feministen in de jaren 1960.

Zodra echter conservatieve krachten de concepten uit een emancipatiediscours overnemen, dan geldt dat die emancipatie *common sense* is geworden.

Emancipatie is dus niet iets waar je domweg 'voor' moet zijn, maar precies dát is wat Nederlandse intellectuelen schijnen te denken. Zodra er enig verwijt aan de Nederlandse cultuur gemaakt wordt, lijkt een aanzienlijk deel van onze intelligentsia zich direct achter de kritiek te scharen. Daarmee de-escaleren zij de situatie niet en is er soms sprake van een dubbel discours. Na de rellen in het Midden-Oosten als gevolg van de Mohammedcartoon, zochten veel intellectuelen naar verklaringen voor de volkswoede. Ze nuanceerden toen voortvarende anti-islam partijen Egypte als fundamentalistisch land wegzetten. Hoeveel moeilijker was de positie van Egyptische intellectuelen, die tegelijkertijd hun landgenoten berispten om hun barbaarse reactie: er werden brandbommen gegooid naar ambassades, en natuurlijk werden er weer Koptische kerken in brand gestoken. Reken maar dat dit voor Egyptische intellectuelen geen moment van nationale trots was. Tegelijkertijd expliciteerden zij internationaal de achterliggende problemen en de soms kwalijke rol van westerse mogendheden daarin.

Precies dát is wat een Nederlandse intellectueel zou moeten doen. Niet zoals Pleij wijzen op de vergankelijkheid van cultuur of schaamte over de achterlijkheid van de eigen cultuur belijden, maar net als Arabische intellectuelen rustig uitleggen wat onze cultuur inhoudt. Als de vele boze en ongenueanceerde reacties op het Malieveld iets bewijzen, dan is het dat wij niet beter zijn dan Egyptenaren. Ook wij hebben een explosieve laag binnen de bevolking, die woedend reageert wanneer deze de identiteit aangevallen ziet. De Mohammedcartoon raakte het hart van moslims door de gelijkstelling van de profeet met de moslimterrorist. En evenzo wordt de Nederlandse cultuur aangevallen door de gelijkstelling van een geliefd volksfeest met racisme en slavernij.

Natuurlijk komt dat hard aan en als Gario zijn proces tegen de Nederlandse staat wint, zal dat opnieuw hard aankomen. Precies zoals het oudere Egyptenaren tijdens de revolutie zwaar viel om kritiek op Mubarak te uiten omdat het tevens kritiek op Egypte impliceerde, zo zal het veel Nederlanders voorkomen als een aanval op hun land als Gario wint. Bij de cartoonrellen toonden veel intellectuelen zich begripvol ten aanzien van de houding van de woedende menigte. Bij een Nederlandse aangelegenheid serveren zij hun eigen volk echter onmiddellijk af. Worden er hogere eisen gesteld aan Nederlanders dan aan Egyptenaren? U mag het invullen.

Het is duidelijk dat Gario voorbijgaat aan de *beleving* van miljoenen ten aanzien van het Sinterklaasfeest, maar hij wel heeft gelijk als hij zegt dat iemand die opgroeit in Nederland ook Nederlandse concepten overneemt. Nederlandse intellectuelen (wie anders?) zouden die moeten verdedigen tegen aanvallen van buitenaf. Onze cultuur en onze concepten zijn niet a priori slechter dan andere. En Zwarte Piet is niet racistisch omdat hij op Blackface *lijkt*. Zowel Gario als Shephard confronteren Nederland met Amerikaanse concepten en Shephard meent zelfs Nederland te mogen adviseren dat wij onze feestdagen op Amerikaanse leest zouden moeten schoeien. Het opdringen van uitheemse concepten heette vroeger: cultureel imperialisme. Waren we daar nu juist niet tegen?

Ik wil in het geheel niet beweren dat het Sinterklaasfeest onveranderlijk is. Gario is een Nederlander die een maatschappelijk debat aanjaagt. Hij mobiliseert buitenlandse kritiek door zijn optreden in *The Stream* en zijn gang naar het Europese Hof van de Rechten van de Mens (EHRM) en dat mag. Dat op deze manier ook populaire volkswoede wordt mobiliseerd, is eveneens een feit. Daarvoor mag Gario niet verantwoordelijk worden gesteld. Emancipatie gaat niet zonder strijd. Maar onderwijl ziet Nederland zich geconfronteerd met een groeiende groep Nederlanders die zich niet serieus genomen voelt. Hen wordt doorlopend racisme verweten, wat hen als gesprekspartner diskwalificeert. In heel Europa zijn dit soort groepen in opkomst. De emancipatie van Gario staat dus loodrecht op een andere emancipatie, namelijk die van Europeanen met nationalistische sentimenten. Het is aan de intellectueel om op te staan en de redelijkheid van beide discours te wegen op zijn merites en te zoeken naar een brug waardoor vreedzame co-existentie mogelijk is. Dat is de uitdaging, nee, een noodzaak voor een multiculturele samenleving. Daar is denkkraft voor nodig, en moed. Geen a priori *mea culpa*. Hannah Arendt stelde in gesprek met Günther Gauss in 1964 ten aanzien van haar complexe houding ten aanzien van haar Joodse identiteit: "Wie aangevallen wordt als Jood, moet zich verdedigen als Jood." Op dezelfde manier handelen Egyptische vrouwen, geconfronteerd met de schrikbarende hoge cijfers van seksuele intimidatie: wie aangevallen wordt als vrouw, moet zich verdedigen als feminist. Hetzelfde geldt ook voor ons: wie aangevallen wordt als blanke racist, moet zich verdedigen als Nederlander en het in oneindig complexe ironie, opnemen voor Zwarte Piet. Er zou niets mis mee zijn wanneer Nederlandse intellectuelen zich onder dat motto een béétje weerbaarder zouden opstellen.